

Cristina Blasco
Nuria Fuentes-Peláez
Crescencia Pastor

Aproximació als factors explicatius del desistiment en joves infractors

Resum

L'article té per objectiu explorar quins factors esdevenen rellevants per al cessament de la conducta delictiva en menors i joves infractors, relacionant dos conceptes que malgrat que provenen d'àmbits disciplinaris diferents, el desistiment i la resiliència, tenen força elements en comú. En l'estudi participen un total de 110 joves de la província de Barcelona entre 14 i 17 anys que es troben pendent d'inici, en execució o han finalitzat un programa socioeducatiu (mediació, medi obert o internament) en l'àmbit de la justícia juvenil. S'utilitza un qüestionari i una fitxa per recollir informació de les bases de dades del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Els principals resultats indiquen que un passat advers no dificulta el desistiment, i que l'acció de factors de protecció contextuals i individuals fa minvar el risc de reincidència.

Paraules clau:

Desistiment, Factors de risc i de protecció, Resiliència, Delinqüència juvenil

Aproximación a los factores explicativos del desistimiento en jóvenes infractores

El artículo tiene por objetivo explorar qué factores son relevantes para el cese de la conducta delictiva en menores y jóvenes infractores, relacionando dos conceptos que a pesar de que provienen de ámbitos disciplinarios diferentes, el desistimiento y la resiliencia, tienen bastantes elementos en común. En el estudio participan un total de 110 jóvenes de la provincia de Barcelona entre 14 y 17 años que están pendientes de inicio, en ejecución o han finalizado un programa socioeducativo (mediación, medio abierto o internamiento) en el ámbito de la justicia juvenil. Se utiliza un cuestionario y una ficha para recoger información de las bases de datos del Departamento de Justicia de la Generalitat de Catalunya. Los principales resultados indican que un pasado adverso no dificulta el desistimiento, y que la acción de factores de protección contextuales e individuales disminuye el riesgo de reincidencia.

Palabras clave: Desistimiento, Factores de riesgo y de protección, Resiliencia, Delincuencia juvenil

Approach to Factors Explaining Desistance among Young Offenders

The article sets out to examine which factors may be relevant to the cessation of criminal behaviour in young offenders, linking two concepts that have many elements in common despite pertaining to different disciplinary areas, namely desistance and resilience. Taking part in the study were a total of 110 young people from Barcelona, aged between 14 and 17, who were waiting to start, were participating in or had completed a socio-educational programme (mediation, semi-open or internment) within the juvenile justice system. A questionnaire and a personal profile sheet were used to collect information from the databases of the Department of Justice of the Generalitat de Catalunya. The principal results indicate that an adverse past is not a major impediment to desistance, and that the effect of contextual and individual protection factors reduces the risk of recidivism.

Keywords: Desistance, Factors of risk and protection, Resilience, Juvenile delinquency

Com citar aquest article:

Blasco Romera, C.; Fuentes-Peláez, N.; Pastor Vicente, C. (2014). "Aproximació als factors explicatius del desistiment en joves infractors". *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 58, p. 179-195

- Una de les principals finalitats dels serveis de l'execució penal és evitar la reincidència així com aconseguir la inserció social de joves i adults que han infringit la llei arran de la comissió d'un o més fets delictius. En el cas dels menors infractors l'actual normativa, formalment penal però materialment sancionadora-educativa, tant en el procediment com en les mesures aplicades², comporta la realització d'accions socioeducatives orientades a la compensació de dèficits i a l'impuls de les potencialitats del menor i del seu entorn amb l'objectiu que així pugui superar les circumstàncies que l'han portat a delinquir. Els professionals d'aquest camp tenen per tant l'encàrrec d'estimar el risc de reincidència dels menors per fer propostes educatives acompanyades de plans d'intervenció.

En el moment de realitzar l'exploració del menor els professionals fan ús del seu criteri tècnic, en tant que compten amb un bagatge professional, i utilitzen diferents instruments de valoració diagnòstica de la reincidència. La majoria d'aquests instruments han estat dissenyats a partir del que la literatura científica explica que esdevé determinant en la predicció de futurs comportaments delictius. Aquest cos teòric prové de la criminologia del desenvolupament, la qual s'ha basat a poder predir el risc, investigant la conducta delictiva en funció dels factors estàtics i dinàmics (Biokland i Nieuwebeerta, 2005). Als serveis de la DGEPCJ (Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i Justícia Juvenil) de Catalunya s'utilitza des de l'any 2009 el *Structured Assessment of Violent Risk in Youth*, de Bartel, Forth i Borum (2003), sobretot per a joves amb delictes violents o multireincidentes.

Un cop realitzada aquesta exploració, els professionals de l'execució penal de justícia juvenil defineixen el programa individualitzat d'execució de la mesura, on consten els objectius i les pautes socioeducatives a seguir per a la consecució de l'esmentat programa. Així mentre a l'exploració preval l'estimació del risc de reincidència amb l'objectiu de fer una proposta educativa en base al catàleg de mesures judicials presents en la LORMP 5/2000, quan ens situem en el pla de la intervenció, l'òptica de treball hauria d'estar no tan centrada en el control del risc, sinó enfocada cap a la promoció de factors de protecció, ja que al cap i a la fi del que es tracta és de facilitar recursos i estratègies al jove que l'ajudin a desistir de la delinqüència. Aquest canvi de perspectiva, present en altres àmbits de treball amb famílies i infants en risc social sota la mirada de la resiliència, i en el cas de la criminologia baixa el paraigües del desistiment, pot oferir noves fórmules que garanteixin una major efectivitat en el sistema penal.

És a partir de la inquietud, i de la voluntat per conèixer els elements implicats en el desistiment, que a continuació es presenten un seguit de resultats que poden ser el punt de partida per a futures recerques en aquesta àrea.

El desistiment

El desistiment és un concepte que prové del camp de la criminologia. Vinculat a la delinqüència, trobem que és definit com l'abandonament de la comissió de delictes per part de l'individu (Laub i Sampson, 2001). Segons aquests autors, l'estudi del desistiment té els seus inicis a final dels anys quaranta amb la investigació *Juvenile Delinquents Grow Up*, de Glueck i Glueck. Això no obstant, l'augment de recerques sobre aquesta temàtica va començar a principis dels anys noranta, així com l'ús del seu terme (Farrall i Maruna, 2004).

El desistiment és definit com l'abandonament de la comissió de delictes per part de l'individu

El terme desistiment, així com el seu estudi, ha anat transformant-se a mesura que s'ha ampliat el seu coneixement. Tradicionalment el desistiment s'explicava des de la perspectiva del no delinqüent, entenent-lo com la cessació d'una carrera delictiva (Shover, 1983), i per tant com un estat final, on l'activitat delinqüencial ha finalitzat o és molt reduïda durant un temps perllongat. A mesura que s'ha ampliat la definició i comprensió del desistiment, autors com Weitekamp i Kerner (1994) consideren el desistiment com un procés (no un succés) que implica una desacceleració de la delinqüència, i que pot finalitzar amb l'acabament d'una carrera delinqüencial. Loeber i Le Blanc (1990) varen especificar tres components al terme: a) desacceleració en la freqüència de delinquir, b) una reducció en la varietat de delictes pels quals s'ha delinquit, c) una reducció de la gravetat dels delictes comesos.

Cada cop hi ha més consens a contemplar el desistiment com un procés de canvi conductual i intrapsíquic que pot començar fins i tot abans de la cessació de la delinqüència, i és gairebé segur que implica a més el manteniment d'aquesta conducta lliure de la transgressió. La persona desaprèn antics patrons de comportament, sobretot disocials, i els substitueix per uns de nous de caire més prosocial (Laub i Sampson, 2001; Maruna, 2001). Bona part de les teories del desistiment prenen com a marc explicatiu els plantejaments teòrics que donen l'origen del desenvolupament del comportament delictiu, ja que en ocasions el desistiment pot ser entès com la cara inversa dels condicionants que han afavorit l'aparició i el manteniment de la conducta infractora. Així com el consum de substàncies és un indicador de risc, l'abstinència afavoreix la contenció de nous fets delictius pel fet que la persona té un major autocontrol sobre la seva pròpia conducta. Ara bé, tot i això també és creïble que la delinqüència i el desistiment representin processos diferents, i no tingui per què ser la contra dels elements que predisposen a un jove a delinquir. Des d'aquesta òptica, i el coneixement així ho està demostrant, el desistiment té implícit aspectes i estratègies de caire personal i contextual que no es relacionen amb l'oposició al risc, ens referim a canvis d'identitat, nous vincles emocionals i suports, o la motivació per el canvi. De la mateixa manera, l'edat crítica on es produeixen "punts d'inflexió" en la delinqüència acostuma a ser a l'entrada a l'etapa adulta, amb l'assumpció de nous rols adults convencionals, com el treball, el fet de contraure matrimoni, crear una família (Sampson i Laub, 1993) i la pròpia maduració cognitiva.

Tot i els avenços en aquestes últimes dècades en investigacions des de la perspectiva del desistiment es reclamen més investigacions en aquesta línia, i sobretot amb adolescents i joves. Interrompre les carreres delictives en l'adolescència suposa evitar la perpetuació d'aquesta conducta en l'edat adulta.

Factors de risc i de protecció de la reincidència

Abans d'explicar el que s'entén com a risc i protecció cal aturar-nos a diferenciar dos conceptes d'abast més ampli emprats sobretot en el camp de la criminologia, ens referim als factors estàtics i dinàmics. Els factors estàtics són els inherents a la persona i al seu passat, consideren per tant la predisposició delictiva inicial, que ve donada per antecedents personals, familiars i d'entorn, sent aquest el conjunt de factors que explicarien la trajectòria delictiva (Moffit, 1993). Aquesta dimensió s'inclou en la valoració del risc de reincidència, però resulta inviable contemplar-la en termes d'acció socioeducativa, ja que no poden ser modificats. Podríem anomenar, a mode d'exemple, el sexe o l'edat en què un menor va iniciar l'activitat delictiva. En canvi els factors dinàmics es refereixen a aquelles circumstàncies o condicions personals, familiars o socials que són modificables a causa del pas del temps o de la intervenció. Són exemples de factors dinàmics les actituds i els valors, la qualificació professional, les pautes educatives de la família envers el menor o el grup d'iguals.

La investigació en el camp de la conflictivitat social ha estat centrada en l'enfocament del risc, relacionant les nocions de vulnerabilitat i exposició al perill (Jessor, 1993). L'objectiu era observar l'infant o l'adolescent en risc, fins a quin grau els riscos condicionen la seva vida i les defenses amb què compta. S'ha observat que les causes que porten una persona a estar en exclusió social són variades, i la manera de desenvolupament i de manifestar-se de cada persona és particular. Els riscos es defineixen com a fets o elements de l'individu o l'entorn que, si estan presents, augmenten la probabilitat de desenvolupar trastorns psicopatològics i de comprometre la salut, el benestar o l'adaptació social (Jessor, Van de Bos, Coasta i Turbin, 1995). A nivell general alguns dels factors de risc més importants són les experiències traumàtiques (mort del pare o mare i abandonament), exposició crònica a la violència, i problemes en els pares (abús de substàncies, conductes delictives o problemes de salut mental).

Els factors de risc són freqüentment compensats per factors protectors

Els factors de risc són freqüentment compensats per factors protectors. El fet d'assolir una socialització exitosa malgrat circumstàncies ambientals amenaçadores (risc) rep el nom de resiliència, essent la capacitat de fer front i superar els factors negatius, mantenint un comportament socialment acceptable en ambients d'adversitat, i rebutjar conductes inadaptades (Grothberg, 1995). Per a referir-nos a resiliència hi ha d'haver tant situacions o factors de risc com de protecció que ajudin a reduir o evitar un resultat negatiu. La

resiliència se centra en l'exposició al risc, i en aquest context de risc es basa més en les fortaleses que en els dèficits. Podem entendre, doncs, la resiliència com un mecanisme adaptatiu bàsic que tenen tots els éssers humans davant d'esdeveniments traumàtics, estressants o dolorosos. Això vol dir que per parlar de protecció aquests han d'exercir "funcions protectores" de certs nivells de variables de risc específiques. De la mateixa manera, per referir-nos a desistiment també cal una història delictiva prèvia, i un context de risc. Hi ha un acord prou general a dir que no té sentit parlar de desistiment respecte aquelles persones que han comès pocs delictes, i que l'ús d'aquest terme ha de referir-se als qui han establert en el seu passat un patró de conducta, si més no relativament persistent o greu en el delicte (Panuccio, Martínez i Sullivan, 2012).

Mètode

El principal objectiu de la investigació és determinar quines variables de caire històric (familiar), contextual i individual s'associen amb el desistiment, identificant d'aquesta manera factors de risc i de protecció de la reincidència. La recerca s'aborda des d'un plantejament metodològic quantitatiu, amb un disseny d'investigació transversal i analític, de caire exploratori.

Participants i instruments de recollida de dades

Els participants de l'estudi són joves que han finalitzat o que es trobaven en execució o pendents d'inici d'un programa socioeducatiu a la DGEPCJJ (mediació, medi obert o internament) entre l'1 de maig del 2010 i l'1 de maig del 2011 de la província de Barcelona (Baix Llobregat, Garraf i Alt Penedès). L'edat dels joves no superava els 18 anys per poder discriminar entre els joves reincidents dels desistents. Les dades es van consultar i extraure de la base de dades del JOBO de la DGEPCJJ, la qual informa només d'aquells fets incoats en la jurisdicció de menors.

Amb aquests criteris es van seleccionar 343 joves, 110 dels quals van accedir a participar de la recerca. Aquests 110 joves van respondre un qüestionari breu sobre l'estructura familiar, la formació, l'ocupació i el lleure, el qual constava de cinc preguntes tancades amb diverses opcions de resposta. Es va consultar els expedients informatitzats d'aquests joves a les bases de dades del JOBO i del SAVRY de la DGEPCJJ, recollint la informació a partir d'una fitxa dissenyada expressament per a la recerca. La fitxa està formada per vint-i-dos variables estructurades en tres dimensions: històrica (familiar), contextual, la qual té en compte la influència de les relacions interpersonals del jove amb el seu entorn, i individual. Els instruments, el qüestionari i les fitxes van ser revisats per experts i pilotats prèviament.

Cal esmentar que no va ser possible consultar la informació social, psicològica i educativa dels 23 joves que estaven en el programa de mediació, amb la qual cosa el nombre de casos per a l'anàlisi d'aquestes variables és 87.

Per a decidir quin temps era el necessari per valorar la reincidència es van consultar altres recerques del nostre context. Segons l'estudi de Capdevila, Ferrer i Luque (2005) el temps mitjà de reincidència és entre 10 mesos i 11 dies, amb l'afegit que a mesura que el jove amplia la trajectòria delictiva les reincidències es redueixen als 6,4 mesos. Atenent aquestes consideracions el període de seguiment per valorar la reincidència de la mostra va ser de nou mesos (del 30 de novembre del 2010 a l'1 de setembre del 2011). Per mesurar la reincidència vàrem utilitzar com a criteri la incoació d'un nou fet a la jurisdicció de menors en el període de seguiment esmentat.

Anàlisi de les dades

Les dades van ser tractades mitjançant el programa estadístic SPSS versió 17. S'han utilitzat estadístics descriptius com el càlcul de freqüències, la mitjana i la desviació típica. Per tal de comparar els dos grups, desistents i reincidents, s'ha utilitzat l'estadístic Xi-quadrat en les variables qualitatives, i s'ha aplicat un nivell de confiança (p) del 95% (0,05)².

Resultats de l'estudi

Algunes dades descriptives de la mostra

Prèviament a presentar els resultats dels factors de risc i promotors del desistiment, presentem les dades sociodemogràfiques i criminològiques de la mostra amb la qual s'han realitzat les anàlisis, comparant-ho amb algunes dades de la població de justícia juvenil a Catalunya.

Característiques sociodemogràfiques

El percentatge de noies (17,3%) en la mostra respecte els nois (82,7%) és considerablement més baix. La mitjana d'edat es situa als 17,20 anys (DT= ,9335). Respecte a la procedència dels joves del nostre estudi, el 63,3% són de nacionalitat espanyola, mentre que el 36,4% són estrangers.

De fet el nombre de noies en la població diana que està dins el sistema penal català és notablement inferior (18%) respecte al sexe masculí (82%)³ i pros-

seguint amb la comparació de la nostra mostra amb la població a la DGEP-CJJ, ens trobem que el 61,9% són espanyols i el 38% estrangers.

Característiques penals i criminològiques

Els delictes contra el patrimoni són els majoritaris, seguits dels delictes contra les persones i lesions, i en menor representativitat els delictes contra la llibertat i el dret fonamental. La mitjana de causes comeses és de 5,08 (DT= 4,491), la qual cosa ens permet afirmar, doncs, que disposem d'una mostra d'adolescents amb trajectòria delinqüencial.

Delicte	Freqüència	%
Contra la propietat	66	60
Contra les persones i lesions	31	28,2
Contra la llibertat i el dret fonamental	4	3,6
Contra l'ordre públic i la seguretat col·lectiva	9	8,2
TOTAL	110	100

Malgrat que el fenomen de la delinqüència juvenil integra moltes facetes, les dades del butlletí estadístic de justícia juvenil del 2013 ens informa que els delictes contra la propietat continuen sent els majoritaris (47,7%). S'observa una tendència a l'alça en els darrers anys de la violència en els joves. L'any 2013, pel que fa als delictes contra les persones i lesions, es va arribar a una freqüència del 31%. Afortunadament, els incidents delictius violents greus són força excepcionals, però sí que es pot constatar un increment de l'agressivitat, en són exemples el *bulling*, les agressions de fills cap a pares, les bandes juvenils, etc.

Retornant a la nostra mostra, la procedència dels joves quant al programa aplicat per la DGEPCJJ és, en primer lloc, mesures de medi obert (47,3%), que inclou la llibertat vigilada i de manera excepcional mesures de prestacions en benefici a la comunitat, tasques socioeducatives o tractament terapèutic ambulatori, en segon lloc, el programa de mediació (34,5%) i, finalment, la mesura d'internament (18,2%).

Els factors de risc i de protecció

El 44,5% dels joves de la mostra són reincidents i acumulen una mitjana de 7,49 causes (DT= 4,788), i el 55,5% són desistents, amb una mitjana de 3,15 causes (DT= 3,124).

A continuació presentem els resultats dividits en tres apartats relatius a les dimensions d'anàlisi: la històrica (familiar), la contextual i la individual.

Dimensió històrica

Respecte a la dimensió històrica es va explorar si algunes variables familiars, principalment considerades de risc en la revisió de la literatura, podien explicar la reincidència amb joves que provenen d'una llarga trajectòria delictiva. Sobre aquesta base, la hipòtesi amb la qual treballàvem era establir una relació entre les trajectòries desfavorables amb la reincidència i les menys adverses amb el desistiment.

Taula 1. Dimensió històrica familiar

	Reincidents		Desistents		p
	N	%	N	%	
Separació progenitors					
Sí	23	23,5	23	23,5	,704
No	24	24,5	28	28,6	
Violència intrafamiliar					
Freqüentment	5	5,7	8	9,2	,112
Ocasionalment	10	11,5	3	3,4	
Mai	30	34,5	31	35,6	
Maltractament familiar					
Sí	16	18,4	10	11,5	,232
No	29	33,3	32	36,8	
Drogodependència en la família					
Sí	6	6,8	5	5,7	,809
No	39	44,3	38	43,2	
Antecedents familiars de conductes delictives					
Sí	7	7,9	6	6,7	,866
No	39	43,8	37	41,6	
Problemes de salut mental progenitors					
Sí	5	5,6	8	8,9	,324
No	41	45,6	36	40	
Problemes de salut física progenitors					
Sí	9	10	4	4,4	,158
No	37	41,1	40	44,4	

En base als resultats obtinguts, i descrivint la mostra en general, si bé és cert que hi ha joves que poden haver viscut situacions traumàtiques i d'estrès en la seva infància i pubertat (violència intrafamiliar, drogodependència en la família, etc.) no podem dir que aquesta sigui la característica predominant. Per altra banda, malgrat que els joves reincidents puntuen més alt que els desistents en quasi tots els factors, no s'ha cercat cap variable que arribés a la significació estadística. Podem interpretar, doncs, que els factors històrics familiars no resulten ser prou determinants com per diferenciar ambdós grups i concloure que un passat advers limita el desistiment. Aquesta conclusió ha quedat també recollida en altres recerques sobre desistiment les quals afirmen que existeixen joves amb un passat molt problemàtic i que han desistit, i finalment hi ha persones amb un passat més favorable que continuen delinquent (Cid i Martí, 2011; Laub i Sampson, 2003).

Aquest resultat és coherent amb els estudis de resiliència. En aquest sentit compartim la idea que un passat advers augmenta la probabilitat de risc futur (Rutter, 2000), però no sempre, i que no tothom respon de la mateixa manera davant el risc. D'aquesta manera, un passat desfavorable no és del tot determinant per a la persona, existint la possibilitat de superació i reconstrucció per la mateixa concepció dinàmica de la vida.

Un passat desfavorable no és del tot determinant per a la persona, existint la possibilitat de superació i reconstrucció per la mateixa concepció dinàmica de la vida

Dimensió contextual

Aquesta dimensió engloba els factors dinàmics amb els quals interactua l'adolescent. Així doncs, es té en compte la influència de les relacions interpersonals (grup d'iguals, la família i el suport de persones properes a l'adolescent) i altres institucions com el treball o la formació, les quals segons el desistiment esdevenen factors crítics per impulsar aquest procés.

Taula 2. Dimensió contextual

	Reincidents		Desistents		p
	N	%	N	%	
Grup iguals disocial					
Freqüentment	21	23,3	4	4,4	
Ocasionalment	21	23,3	18	20	,000**
Mai	4	4,4	22	24,4	
Tipologia família					
Família nuclear	19	17,7	29	27,1	,245
Altres modalitats de família (monoparental, reconstituïda, extensa, adoptiva)	30	28	29	27,1	
Pautes educatives cuidadors					
Incompetència parental per educar	18	20,4	9	10,2	
Escassa habilitat per educar	24	27,3	25	28,4	,050*
Bona habilitat	3	3,4	9	10,2	
Ocupació laboral o formativa					
És inactiu o absentista	29	26,4	15	13,6	,000**
Estudia o treballa	20	18,2	46	41,8	
Forts vincles o lligams amb almenys un adult prosocial					
Sí té vincles amb adults prosocials	21	23,9	28	31,8	,047*
No té vincles amb adults prosocials	25	28,4	14	15,9	
Activitats prosocials i hobbies					
Sí	12	11	27	24,8	,026*
No	37	33,9	33	30,3	

A diferència de l'anterior dimensió, sí que podem dir que en comparar els dos grups, hem observat diferències significatives que ens clarifiquen com els vincles i lligams prosocials (família, grup d'iguals i comunitat) són factors clau per a incentivar el desistiment amb joves infractors. En aquest sentit, podem suposar que altres persones, tal com indica la literatura (Sampson i Laub, 1993), prenen un paper rellevant en la vida d'aquests joves, com la parella o altres adults significatius, que desaconsellen o desacrediten l'estil de vida delinqüencial. D'aquesta manera la dinàmica de carrer es veu reduïda, així com les oportunitats per delinquir.

En canvi els resultats indiquen que tenir com amics a joves delinqüents és un factor dels més destacats de risc de reincidència tant amb menors com amb adults (Thornberry i Krohn, 2001). Per altra banda, disminuir la freqüència i la relació amb joves disocials és beneficiós per a deixar de delinquir.

Hi ha força consens a considerar que les conductes disocials i la reincidència es vinculen a pautes educatives inadequades en la família que han afectat a un procés de socialització deficitari en els joves. Contràriament l'afecció de l'adolescent cap a la seva família, i una bona supervisió de la mateixa envers el seu fill, poden prevenir l'aparició de problemes d'adaptació social. Els nostres resultats mostren que entre els desistents es concentren els casos dels pares i mares o cuidadors amb bones habilitats educatives, tot corroborant la rellevància del paper de la família com a agent present en els processos de desistiment.

Per altra banda, l'estructura familiar no resulta ser una variable significativa. Podem així deduir que l'important no és tant l'estructura sinó la funcionalitat de la família, és a dir, quin estil educatiu utilitzen? Com és la relació entre els membres de la família? Explorar aquestes preguntes en el sistema familiar és el que ens permetrà conèixer quin paper adopta la família amb relació al suport i la relació de l'adolescent amb els seus progenitors.

L'important no és tant l'estructura sinó la funcionalitat de la família

S'ha unificat el treball i la formació en una sola variable atès el baix percentatge de joves que treballaven i perquè el que ens interessa de les dues situacions és el valor d'organització de la vida i l'assumpció de responsabilitats. El treball és un dels components més estudiats en la recerca en desistiment (Sampson i Laub, 1993), no tant la formació, ja que bona part dels estudis estan centrats en població adulta. La feina es converteix en una institució que no sols proveeix a la persona de recursos econòmics, sinó també d'organització diària. Tal com podem observar a la taula 2, el treball i la formació actuen com a factors potenciadors del desistiment.

Finalment, les activitats prosocials inclouen la implicació del jove en activitats socialment acceptables i enriquidores per al seu creixement personal. En alguns casos els joves no estaven vinculats a cap recurs però sí que realitzaven alguna activitat musical, esportiva o artística que ocupava part del seu temps de lleure. Considerant aquesta activitat com a beneficiosa per a l'adolescent vàrem decidir incorporar-la com activitat prosocial, tot i no estar organitzada per cap entitat. Els anàlisis estadístics revelen que hi ha diferències significatives entre reincidents i desistents respecte la realització d'activitats prosocials i hobbies. Tot i no ser activitats pensades per prevenir la delinqüència, aquest resultat ens informa de la utilitat que té en la intervenció socioeducativa amb joves infractors l'esport, l'art o la música. Realitzar activitats d'aquest estil pot ser una forma d'expressió i de canalització de malestars o angoixes, també un lloc on aprendre a relacionar-se en ambients positius, i per conèixer noves amistats.

En resum, podem observar a la taula 2 que la majoria de les variables contextuals es relacionen significativament.

Dimensió individual

En aquesta dimensió s'inclouen aspectes actitudinals i comportamentals. Els factors que s'han analitzat són el fort compromís amb els estudis o el treball, la col·laboració del jove amb les intervencions realitzades pels professionals encarregats del seu seguiment des de l'àmbit judicial, el consum de substàncies, el maneig de l'enuig i l'assumpció de riscos i impulsivitat.

Taula 3. Dimensió individual

	Reincidents		Desistents		p
	N	%	N	%	
Fort compromís amb els estudis o el treball					
Sí té un fort compromís	17	16,3	36	34,6	,002*
No té un fort compromís	32	30,8	19	18,3	
Col·laboració del jove en la intervenció					
Sí té una actitud col·laboradora	30	34,1	37	42	,012*
No té una actitud col·laboradora	16	18,2	5	5,7	
Consum de substàncies					
Consum intens	12	13,5	4	4,5	
Consum moderat	23	25,8	8	9	,000**
No hi ha consum o és esporàdic	11	12,4	31	34,8	
Maneig de l'enuig					
Dificultat important amb el maneig de l'enuig	9	10,2	3	3,4	
Dificultat moderada amb el maneig de l'enuig	28	31,8	16	18,2	,002*
No té problemes amb el maneig de l'enuig	9	10,2	23	26,1	
Assumpció de riscos i impulsivitat					
Té importants problemes en aquesta àrea	17	19,5	5	5,7	
Té alguna dificultat	22	25,3	21	24,1	,004*
No té problemes en aquesta àrea	6	6,9	16	18,4	

En aquest cas, totes les variables resulten ser significatives, compartint així, com afirma Garrido (2005), que els factors dinàmics contextuais i individuals són els més rellevants en la comprensió de la conducta delictiva. El fet de ser canviants ens permet plantejar intervencions socioeducatives des de l'educació encaminades a la compensació d'aquests dèficits i a la promoció de factors de protecció.

En primer lloc ens aturarem a analitzar les dues primeres variables ("Fort compromís amb els estudis i el treball" i "Col·laboració del jove amb la intervenció") ja que ambdues tenen a veure amb l'actitud del jove alhora

d'implicar-se en un procés personal encaminat a la millora. D'acord amb la teoria del desistiment, per deixar de delinquir cal que el jove tingui una projecció de futur que incorpori aspectes normalitzadors, com ara el treball o la formació. Aquest intent de canvi, o si més no de modificar alguns aspectes conflictius i problemàtics, els podem identificar amb la predisposició positiva i la responsabilitat que assumeixen els joves desistents amb alguns elements de pes que poden afavorir canvis de trajectòria vital, com seria el treball o els estudis, i el bon compliment de les mesures penals que tenen amb la jurisdicció de menors. D'alguna manera la implicació i participació del jove en aquests espais denota el desig de canvi, característica que està present en els estudis de desistiment (Panuccio, Martínez, Sullivan, 2012). No obstant això, segons aquests autors, cal també una interacció entre la motivació per al canvi i els suports i vincles socials, sense els quals el desistiment no té prou engranatge per superar situacions de risc, sent fàcil que la persona pugui recaure de nou. El desig de canvi ve precedit perquè hi ha un seguit d'expectatives on hi ha dibuixat un projecte de vida positiu, aspecte que els mobilitza cap a fites de caire prosocial. En aquesta línia la teoria de la resiliència remarca que tenir un projecte de vida està relacionat amb processos resilents en adolescents de risc social (Grotberg, 1995). Podem deduir, en base als resultats, que aquests joves posen empeny en els estudis, i col·laboren amb les institucions socioeducatives, ja que ho veuen com un pas necessari per aconseguir una millora personal.

Per altra banda, podem especular que ser perseverant en el treball o els estudis i responsable quant al compliment de la mesura judicial pot tenir relació amb una bona adaptació del jove als serveis i l'establiment de vincles amb les figures adultes encarregades del seu seguiment educatiu. El bon domini de les competències sociopersonals són factors promotors del desenvolupament positiu dels adolescents ja que els permet generar i coordinar respostes (afectives, cognitives i de comportament) adaptatives a les demandes de l'entorn (Lerner, 2005). Amb això volem dir que disposar d'aquestes competències pot fer augmentar la probabilitat d'èxit d'aquests joves en aquestes àrees. De fet els resultats ens mostren que el maneig de l'enuig, l'evitació de riscos i l'autocontrol diferencien de manera significativa la pertinença dels joves al grup desistent o al reincident. En aquesta línia, Lerner (2005) afirma que el control de l'impuls, mantenir un bon control emocional, i el compromís amb institucions o activitats incompatibles a conductes problemàtiques, són competències necessàries per a la resolució de dificultats i conflictes en l'adolescència.

Finalment, tal com s'observa a la taula 3, la reducció o abstinència respecte del consum de drogues resulta ser una variable d'importància per a l'anàlisi de la conducta delictiva. La delinqüència, sobretot amb adolescents i joves, està en part associada al consum de drogues, no tant perquè existeixi una dependència sinó per ser un mitjà de diversió amb els seus iguals o per evadir-se en alguns moments de tensió. En base als nostres resultats, quan aquests joves abandonen el consum s'observa una relació significativa amb el desistiment.

El bon domini de les competències sociopersonals són factors promotors del desenvolupament positiu dels adolescents

Conclusions

La recerca presentada ha exposat un conjunt de factors de risc i de protecció a considerar en el treball educatiu amb joves infractors. Abans d'iniciar les conclusions volem precisar que els factors de risc i de protecció són orientacions per a l'acció socioeducativa, i que no podem establir relacions determinants de causa-efecte. Ara bé, sí que resulta útil poder clarificar les variables que resulten ser rellevants per poder fonamentar accions educatives amb una base empírica.

El desistiment no és tan sols un canvi de conducta que implica "deixar de delinquir", sinó el resultat de l'acció de diversos factors contextuais i individuals, esdevenint per tant un fenomen multicausal. La tasca educativa a realitzar és complexa pel fet de requerir d'intervencions a diferents nivells i una prolongació en el temps. A la llum de la importància dels factors dinàmics (contextuals i individuals) en el desistiment, el disseny de programes socioeducatius específics per a tractar-ho ha de ser complementari amb la planificació d'accions adreçades a d'altres contextos, com el familiar, el de formació-laboral i el comunitari. El desistiment implica canvis en la conducta del jove, motivats per noves interaccions amb un entorn que pugui propiciar aquestes transformacions, per l'estabilitat que proporcionen els lligams afectius amb adults i la projecció en el futur.

Tot i confrontar al jove respecte el delicte comès, fomentant així el sentit de la responsabilitat, també cal educar a les famílies d'aquests adolescents, augmentant la consciència crítica sobre quines pràctiques educatives cal millorar i quins canvis de relació s'han de produir per millorar la comunicació amb el seu fill. Els resultats obtinguts ens suggereixen que la intervenció familiar des del format individual o grupal pot capacitar les famílies perquè siguin més competents envers l'educació socioafectiva dels seus fills, i de retruc evitar comportaments dissocials.

El compromís i la col·laboració en un escenari de risc denota esforç i voluntat de canvi

Respecte a la comunitat, els llaços socials dels joves amb altres adults prosocials o amb institucions pot enfortir el jove i ajudar-lo a desistir. Un objectiu rau en reforçar projectes de caire comunitari, donant la possibilitat al jove de reparar el dany a la comunitat, i facilitar l'accés dels joves a la formació i el treball. Aquests contextos poden permetre construir noves il·lusions, identitats i sentiments de pertinença a joves que a més de trobar-se en conflicte es perceben diferents i exclosos socialment.

El desistiment té implícits pensaments que porten que el jove actuï amb compromís amb un treball o formació i que col·labori amb les orientacions que li donen els seus educadors. El compromís i la col·laboració en un escenari de risc, ja que recordem que tots ells han desenvolupat una conducta delictiva relativament persistent, denota esforç i voluntat de canvi. Des de l'espai tutorial, en context d'entrevista, un dels objectius prioritaris hauria de

ser la motivació per al canvi, si no hi és intentar-la fer present, i si existeix els professionals poden ser un suport que acceleri i reafirmi aquest canvi.

És evident per tant que existeixen quatre grans eixos per promoure el desistiment en joves infractors: la família, la comunitat, l'educació-ocupació i el propi menor o jove. Des de la nostra opinió, el cessament de la delinqüència és probable si les quatre peces tenen la injecció necessària per actuar cap aquesta fita. En futures recerques fora interessant cercar quina és el peça clau que fa possible iniciar aquest procés, i indagar sobre aquests factors des de la veu dels propis joves, de les seves famílies i d'altres agents implicats, com ara els professionals de justícia juvenil.

Per últim, un concepte relacionat amb el desistiment és la resiliència. Igual que els estudis de resiliència analitzen resultats positius en contextos de risc, el desistiment intenta explicar també com els delinqüents s'obren camí en un context amb dificultats. El desistiment fa referència a un canvi conductual, l'acabament d'una carrera delictiva, la resiliència és, però, un concepte molt més genèric i d'abast ampli, no tan sols hi ha implícita la resistència al risc, característica comuna al desistiment, sinó la superació de la situació i transformació de la persona. Així doncs, podríem pensar que aquells joves que han reconstruït la seva identitat, i es troben sota paràmetres d'inclusió social, més enllà d'haver desistit podríem dir que han finalitzat sent, a més de desistents, resilents a la situació de conflicte social.

Els resultats d'aquesta investigació ens permeten identificar que existeixen factors comuns en la literatura del desistiment i la resiliència que actuen promocionant processos de millora i canvi en persones en risc social. Aquesta conclusió ens convida a tractar dues àrees que provenen certament d'àmbits disciplinaris diferents, d'una forma més complementaria ja que comparteixen la mirada positiva als conflictes i les problemàtiques socials i educatives.

Cristina Blasco Romera
Educatora social de l'equip de medi obert 2 de Barcelona
Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i Justícia Juvenil
Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya
cblascor@gencat.cat

Nuria Fuentes-Peláez
Professora interina del Dept. de Mètodes d'Investigació i
Diagnòstic en Educació
Universitat de Barcelona
nuriafuentes@ub.edu

Crescencia Pastor Vicente
Professora titular del Dept. de Mètodes d'Investigació i
Diagnòstic en Educació
Universitat de Barcelona
cpastor@ub.edu

Bibliografia

- Bartel, P.; Borum, R.; Forth, A.** (2003). *Development and concurrent validation of the structured assessment for violence risk in youth (SAVRY)*. Manuscript Under Review. Tampa: University of Souyth Florida. (Trad. Vallés L., i Kilterman E. (2006). *Manual per a la valoració estructurada del risc de violència en joves*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.
- Blokland, J.; Nieuwebeerta, P.** (2005). "The effects of life circumstances on longitudinal trajectories of offending". En: *Criminology*, 43 (4), 1203-1240.
- Capdevila, M.; Ferrer, M.; Luque, E.** (2005). *La reincidència en el delictes en la justícia de menors*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.
- Cid, J.; Martí, J.** (2011). *El procés de desistiment de les persones empresonades, obstacles i suports*. [en línia]. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Disponible: http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIU/SC_3_175_11_cat.pdf [Consulta: 2012, 16 de febrer].
- Farrall, S.; Maruna, S.** (2004). "Desistance-focused criminal justice policy research: Introduction to a special issue on desistance from crime and public policy". En: *The Howard Journal of Criminal Justice*, 43 (4), 358-367.
- Garrido, V.** (2005). *Manual de intervenció educativa en readaptació social* (vol. 1). *Fundamentos de la intervención*. València: Tirant lo Blanch.
- Grotberg, E.** (1995). *Fortaleciendo el espíritu humano*. La Haya: Fundación Bernard Van Leer.
- Jessor, R.** (1993). "Successful adolescent development among youth in high-risk Settings". En: *American Psychologist*, 48 (2), 117-126.
- Jessor, R.; Van Den Bos, J.; Vanderryn, J.; Coasta, F.; Turbin, M.** (1995). "Protective factors in adolescent problem behavior: moderator effects and development change". En: *Development Psychology*, 13 (6), 923-933.
- Laub, J.; Sampson, R.** (2001). "Understanding desistance from crime". En: M. Tonry, (Ed), *Crime and justice: A review of research*, 28, 1-76. Chicago: The University of Chicago.
- Laub, J.; Sampson, R.** (2003). *Shared Beginnings, Diferent Lives. Delinquents from boys to Age 70*. Cambridge: Harvard University Press.
- Lerner, R.** (2005). "Positive Youth development. A view of the Issues". En: *Journal of early adolescence*, 25 (1), 10-16.
- Loeber, R.; Le Blanc, M.** (1990). "Toward a Developmental Criminology". En: M. Tonry & N. Morris (Eds.), *Crime and Justice*, (vol. 12) (pp. 375-473). Chicago: University of Chicago Press.
- Maruna, S.** (2001). *Making Good. How ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington: American Psychological Association.
- Moffitt, T.** (1993). "Adolescence-limited and life-course persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy". En: *American Psychological Association*, 100 (4), 674-701.

Panuccio, E.; Martinez, D.; Sullivan, M. (2012). “Social support, Motivation, and the process of juvenile reentry: An exploratory analysis of desistance”. En: *Journal of Offender Rehabilitation*, 51 (3), 135-160.

Rutter, M. (2000). “Resilience reconsidered. Conceptual considerations, empirical findings and policy implications”. En: J. P Shonkoff & S. J Meisels (Eds.), *Handbook of early childhood intervention* (2^a ed.) (p. 651-682). New York, NY: Cambridge University Press.

Sampson, R. J.; Laub J. H. (1993). *Crime in the Making: Pathways and Turning Points through Life*. London: Harvard University Press.

Shover, N. (1983). “The later stages of ordinary property offender careers”. En: *Social Problems*, 31(2), 208–218.

Thomberry, T.; Krohn, M. (2001). “The development of delinquency: An international perspective”. En: S.O. White (Ed.), *Handbook of Youth Justice* (pp.289-305). New York. Plenum.

Weitekamp, E.; Kerner, H. (1994). “Epilogue: Workshop and Plenary Discussions and Future Directions”. En: Weitekamp, E.G.M. – Kerner, H.J. (Eds.), *Cross-National longitudinal research on human development and criminal behavior*. Dordrecht: Kluwer Academic.

---

1 Llei Orgànica 5/2000 de Responsabilitat Penal del Menor, del 12 de gener.

2 A les taules marquem amb un sol asterisc les variables significatives, i amb dos asteriscos quan el nivell de confiança (p) és de 0,01 o inferior.

3 Dades bàsiques 2013. http://justicia.gencat.cat/web/.content/home/departament/estadistiques/justicia_juvenil/2013_dades_jj.pdf. Consultada el 8/7/2014
